

ROMANTISMUS

(Německo, Rakousko, Francie, Anglie, Polsko, Rusko)

Pavel Trtílek, 2. a 9. listopadu 2017

- doba: **konec 18. a 1. pol. 19. stol.**
- co předcházelo?
 - klasicismus a osvícenství (VFR 1789)
- co následovalo?
 - realismus, naturalismus, antirealistické tendence (modernistické směry)
- pojem **romantický**
 - ze staroangl. „romant“ = dobrodružné vyprávění (román), přeneseně též fantastický, smyšlený, dobrodružný (17. stol.)
 - záliba v citových, dojímavých a dobrodružných záležitostech považována za rys renesanční literatury románských národů (na rozdíl od literatury klasické, resp. antické)
 - od konce 18. stol. označení pro nový umělecký směr odmítající klasicismus (A. W. Schlegel)

- romantismus:
 - „prvotní postmoderna“
 - lze ho nahlížet v různých aspektech...
 - odmítavá reakce na racionalitu klasicismu a osvícenství
 - proměna společnosti (společenské svobody, rostoucí rovnoprávnost mezi lidmi), na úkor duchovních hodnot
 - někteří vnímají romantismus jako společenskou revoluci vedoucí ke vzniku moderní liberální společnosti
 - VFR byla spíš jakýmsi „předstupněm“ společenských proměn
 - odklon od racionality a zásadní změny ve společnosti vedly v umění mj. ke vzniku dekadence (symbolismus) apod.
 - někteří autoři svou tvorbou prolínali klasicismus i romantismus (např. Goethe)

- obtíže s definicí romantismu:
 - umělecký styl i éra: mnoho rozporů
 - touha vrátit se před klasicismus, k přírodě (J. J. Rousseau), kdy lidstvo nebylo tak zkažené
 - sílí střední vrstva (měšťané) si žádá vlastní kulturu
 - sentiment a melancholie: legendy, mýty, paranormální jevy, strašidelné domy, tajemno, idealizovaná minulost...
 - éra industrializace, průmyslová revoluce, sílí kapitalismus
 - odcizení člověka (přírodě, světu, bohu i sám sobě), vnitřní rozpory a pochybnosti
 - duchovno: sílí fascinace smrtí na úkor zájmu o náboženství (viz např. Nietzsche, Máj, Erben atd.)

- **William Blake** (1757 – 1827)

- anglický básník a malíř

- viz báseň ze sbírky *Svět v zrnku písku*:

Růže, jsi nemocná!
Hmyz neviditelný,
jenž vzlétá za noci,
když hrom se rozběsí,

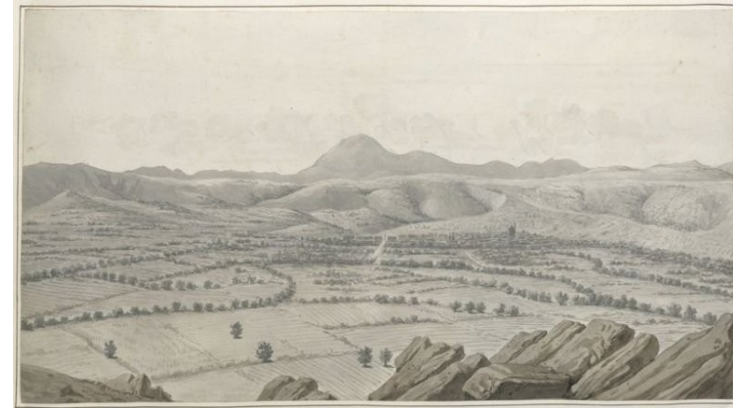
tvé štěstí objevil,
tvé rudé vzplanutí,
a láskou tajemnou
tě usmrtí.

- **Étienne-Jean Délecluze (1781–1863)**

- francouzský malíř
- *„Všichni, kteří se nazývají romantiky, mají tak protichůdné názory, že v tomto chaosu nejde rozeznat jedinou ústřední myšlenku.“*
- romantismus: především generační odpor vůči klasicismu

- návrat k duchovnu

- středem však je člověk, nikoli bůh
- lidstvo uctívající samo sebe
- bůh stvořitel vs. člověk vynálezce
- agnosticismus

Doba a vznik romantismu:

- 1. polovina 19. stol., vrchol v době **1815 – 1848**
 - vídeňský kongres (1815), revoluční nepokoje (1848-1849)
- doznívá ještě koncem 19. stol.
 - cca 1850 nastupuje realismus, následuje naturalismus
- prvotní impuls romantismu? snad gotický román...
 - viz Erika Fischer-Lichte (*Geschichte des Dramas*)
 - jde o polovinu 18. stol. v Anglii, 1. představitel žánru: **Horace Walpole (1717–1797): *Otrantský zámek* (1765, in antologie *Anglický gotický román*, Odeon 1970)**
 - typické atributy (pochmurný hrad s podzemními chodbami, zloduch, zločin, zakázaná láska, zachránce, svatba a trest)
 - kontrast proti racionalitě osvícenství a klasicismu (kdy ještě byla společnost striktně dělena na 3 stavy), emoce, horor...

Společensko-politický kontext:

- počátek změn: VFR 1789 a radikalizace požadavků
 - 1789 lid ve Francii žádá konstituční monarchii
 - 1792 radikalizace, Francie republikou
 - 1799 Napoleon se ujímá moci, 1804 se prohlásil císařem
 - 1805 – 1812 tažení francouzských vojsk Evropou
 - 1814 Napoleon sesazen, nacionalismus v Evropě
 - 1814 – 1815 vídeňský kongres (obnova politické situace před rokem 1789 – represivní snaha zastavit ideje VFR)
- ekonomické obtíže v Evropě (důsledek napol. válek)
- sílí industrializace
 - tovární výroba na úkor individuálních řemesel
 - roste nezaměstnanost i počet chudých (viz revoluce 1848/9)
 - sílí nacionalistické nálady, imperiální snahy

Teoretické základy romantismu:

- úpadek klasického ideálu během 18. stol.
- racionalita nahrazována citem, intuicí, instinkty...
- idealizace vzdálené minulosti (i v umění) jako doby, kdy lidstvo žilo v přirozeném „ideálním“ stavu
 - opomíjení mnoha negativ a nebezpečí v životě předků
- **Jean-Jacques Rousseau (1712–1782)**
 - neidealizoval vzdálenou minulost, on hlásal návrat člověka k vlastní přirozenosti (typické pro preromantismus)
- protiklad těla a duše, rozpolcenost (tělo jako vězení duše)
- umění nabízí aspoň chvilkové osvobození duše
 - estetické prožitky osvobozují člověka od každodenní existence
- formování romantismu v Německu na konci 18. stol.
 - bratři Schlegelové a spol. (literární časopis *Athenäum*)
- šíření idejí romantismu Evropou
 - literatura, malířství, architektura...

- **Caspar David Friedrich** (1774–1840)
 - německý malíř (krajinomalby, romantická zátiší)

Kláštevní hřbitov pod sněhem (1819)

Eichwaldské opatství (1809)

Poutník nad mořem mlhy (1818)

Ráno (1822)

Muž a žena rozjímající v záři měsíce (1824)

Umělecké slohy první poloviny 19. stol.:

- **empír** (neoklasicismus)
 - počátek 19. stol. (Francie)
 - architektura, design nábytku, oblečení, umělecké předměty
 - návrat od zdobného rokoka ke strohosti klasicismu, oproti klasicismu více zdobný (často zlaté dekorativní motivy)
- **biedermeier** (měšťanský empír)
 - 1. polovina 19. stol., umělecký směr i životní styl
 - střední Evropa (zejm. německy mluvící země)
 - cenově dostupnější užité umění (čalouněný nábytek, porcelán...), malířství (portréty, interiéry)
 - hudba (Franz Schubert), drama (Johann Nepomuk Nestroy)
- **historizující slohy**
 - architektura, snaha návratu v čase před klasicismus

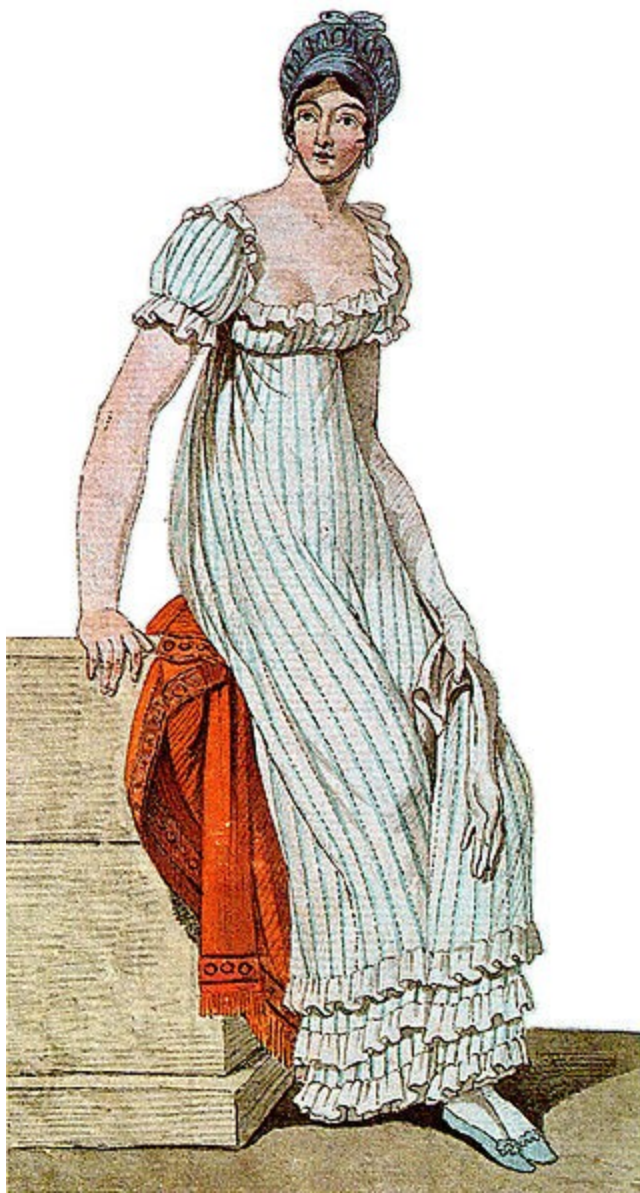

empír: Dům u Hybernů (Praha)

empír: stůl

empírové oděvy

biedermeier:
rodinný portrét

biedermeier: měšťanský pokoj

biedermeier: nábytek (1830)

biedermeier: pohlednice

biedermeier: M. D. Rettigová – *Domáci kuchařka*

biedermeier: oděvy

biedermeierové
výjevy Carla
Spitzwega
(milostné psaní,
žebravý muzikant)

historizující sloh: Janohrad u Podivína
(lednicko-valtický areál)

Autoři a drama romantismu:

- touha po divadelním úspěchu romantismu
- okouzlení Shakespearem
 - z jeho tvorby odvodili „pravidla“ romantického dramatu
 - WS jako vzor inspiroval německé i francouzské romantiky
 - úrovně jeho tvorby však nedosáhli...
 - **J. W. Goethe** při příležitosti tzv. Shakespearova dnu (1771):

„První strana, kterou jsem z něj přečetl, mě k němu připoutala na celý život, a když jsem dočítal jeho první hru, zůstal jsem stát jako dítě, jako člověk, který se narodil slepý a zázračná ruka mu v okamžiku darovala zrak. Poznal jsem, pocítil nejživějším způsobem, že se má existence nekonečně rozšířila, všechno pro mě bylo nové a neznámé.“

– **Victor Hugo** v předmluvě ke *Cromwellovi* (1827):

„Shakespeare představuje drama tavící groteskní i vznešené, hrozivé i šaškovské, tragédii i komedii. /.../ Drama spojující ty nejprotikladnější vlastnosti může mít jak bezedné hloubky, tak i strmé vrcholy, může být filosofické a zároveň barvité.“

- požadavky hmotného jeviště se mnoha romantikům zdály natolik svazující, že raději dávali přednost knižnímu dramatu
 - viz např. Goethův *Faust*, některé Tieckovy či Grabbeho hry
- odmítnutí pravidel (pozůstatek klasicismu)
 - génius nepotřebuje pravidla (viz Shakespeare)
 - ať se žánry libovolně mísí (v rámci jednoho díla)
 - na jednotě místa ani času nesejde, podstatný je děj
 - autoři kladli důraz na intuici (na úkor racionality a logiky)

- drama nemá být uměleckým dílem (tj. nápodobou reality), ale novým výtvořem světa, svébytným mikrokosmem...
 - umění má napodobovat přírodu v její rozmanitosti (ta také není pravidelná, je rozmanitá a nevytváří typy jako některé divadelní směry)
 - variabilita, volnost, nevázanost, vitalita, rubato...
- romantická ironie
 - romantismus není jen melancholický vážný a tajemně depresivní, má i opačný aspekt: groteskní nadsázku spojenou s výsměšným cynismem a provokující drzostí
 - viz např. Tieck, Grabbe či polský postromantik Wispiański

Romantický hrdina:

- pochází z lepší společnosti (městské nebo šlechtické)
- svoboda je pro něj nade vše
 - absolutní hodnota i nesnesitelné břemeno (často ve své volnosti klesá až na dno vlastního nitra i společnosti)
- lituje ztrátu zbožnosti (důsledek osvícenství), kterou nahradily svobody jedince
 - marná snaha vrátit se k přirozené zbožnosti, fascinace smrtí
 - vnitřní rozervanost (svoboda vs. zbožnost)
- touží znovu nastolit společenství předků
 - lidové tradice (poezie, folklor, mýty)
 - umělé nápodoby lidové tvořivosti (rukopisy, torza, umělé lidové balady...)
- snaha obnovit soulad člověka a přírody

ROMANTICKÉ DRAMA V NĚMECKU:

August Wilhelm Schlegel (1767–1845)

- spolu s bratrem **Friedrichem Schlegelem** formuloval **romantickou teorii** – už koncem 90. let 18. stol.
- šířil teorii romantismu v Německu i v zahraničí (přednášky, eseje, časopis **Athenäum** vycházející 1798 – 1800, Berlín)
- snaha skloubit různé kulturní projevy („globalizace“)
- postavil romantismus do kontrastu vůči klasicismu
- přeložil 17 her W. Shakespeara
- hlavní složky dramatu: nálada, emoce, postavy (děj vnímal jako druhořadý)
- teoretický spis: ***O dramatickém umění a literatuře***

Ludwig Tieck (1773–1853)

- jedna z formujících a vůdčích osobností německého romantismu
- překlady cizojazyčných her (Shakespeare, Cervantes)
- vydal souborná díla některých svých současníků (Kleist, Lenz, Novalis, Schlegelovy překlady WS)
- základ umělecké tvorby: fantazie
- odmítal dramatická pravidla
- zájem o alžbětinské drama
- zakladatel německé „umělecké pohádky“ (Kunstmärchen):
 - *Život a smrt Červené Karkulky*
 - *Kocour v botách*
 - *Rytíř Modrovous*
- tragédie: *Císař Octavianus*

- 1824–1842 dramaturgem drážďanského divadla
 - vliv jen na obměnu repertoáru

Tieckovy scénografické experimenty a režijní počiny:

- 1836: rekonstrukce alžbětinského divadla Štěstěna (na papíře)
- snahy zrušit kukátkové schéma divadel a otevřít jeviště divákům
- 1841 „režíruje“ Sofoklovu **Antigonu** (dvorské divadlo v Postupimi), nebývalo zvykem uvádět řecké tragédie
 - experimentální inscenace inspirovaná prostorem řeckého amfiteátru: divadelní senzace (mnoho hostování)
- 1843 inscenuje v Berlíně **Sen noci svatojánské**
 - snaha přizpůsobit alžbětinskou scénickou konvenci kukátkovému jevišti (hudba Felix Mendelssohn)
 - senzace (během 1. sezony 40 repríz), spousta německých souborů se snažila tuto inscenaci napodobit...
- inscenaci **Jindřicha V.** už nedokončil

Němečtí romantici ztrácejí jednotu:

- zpočátku je sjednocovaly blízké osobní vztahy, během šíření idejí romantismu se však od sebe vzdalovali a vznikaly skupiny (berlínští romantici, heidelberští romantici apod.)
- málo jejich dramát bylo v těch dobách uvedeno a z toho mála se jich jen několik setkalo s úspěchem u publika
- na řadové divadelní návštěvníky působil romantismus především díly „popularizátorů“, jako byl August von Kotzebue (1761–1819)
 - nar. v Německu, působil v Petrohradu a ve Vídni
 - proslavil se komedií ***Misanthropie a pokání*** (1789)
 - autor více než 200 komedií
 - kromě dramát psal i libreta a romány
 - do romantismu spadá spíš dobově...

Heinrich von Kleist (1777–1811)

- ambice stát se největším německým spisovatelem, do smrti však neprorazil, proslul až posmrtně:
- 1826 publikoval jeho sebrané spisy Tieck
 - ***Rozbitý džbán*** (1808 uvedeno ve Výmaru, fiasko, konflikt s Goethem, vyzval ho k souboji, útočné epigramy)
 - ***Penthesilea*** (1807)
 - ***Princ hamburský*** (1811)
- jeho hry během romantismu takřka neuváděny (cenzura i vkus)
- spáchal sebevraždu se svou partnerkou (u Kleiner Wannsee)

Německé divadlo počátkem 19. stol.:

- 1805 a 1806: Německo pod napoleonskou nadvládou
 - odpor proti cizímu vlivu vedl k projevům nacionalismu a zájmu o minulost německojazyčného lidu
 - vzniklo jen málo nacionalistických her, cenzura hleděla na novinky nelibě, repertoár sestával z „klasiků“ (Shakespeare, Lessing, Goethe, Schiller) a z krotkých děl (Kotzebue)
- málo vynikajících souborů, divadlu se však v Německu dařilo
 - 1842 v Německu **65 stálých divadel** (zaměstnávala na 5.000 herců, zpěváků a hudebníků)
 - vnímáno jako samozřejmost, že je třeba podporovat divadlo, každé pořádné město mělo soubor solidní úrovně
 - divadelním střediskem byl už tehdy Berlín
- po r. 1815 vynikli v Německu 2 dramatici:
 - Grabbe a Büchner

Christian Dietrich Grabbe (1801–1836)

- za života přehlížený (uvedena jediná hra)
- tvorba nadčasová (uznán posmrtně koncem 19. stol.)
- „předchůdce“ expresionismu, epického i absurdního divadla
- romantická ironie (satirické grotesky, nadsázka, sarkasmus)
- experimenty se strukturou textu
- pesimistické texty, prvky nihilismu a misantropie (13 her, 2 z nich fragm.)
- nesnadně inscenovatelné texty
 - ***Žert, satira, ironie a hlubší význam*** (1822)
 - ***Don Juan a Faust*** (1829)
 - ***Napoleon aneb Sto dní*** (1831)

Georg Büchner (1813–1837)

- dnes nejuznávanější i nejuváděnější z německých romantiků, napsal jen 3 hry, v jeho době neuznané:
 - *Dantonova smrt* (1835)
 - *Leonce a Lena* (1836)
 - *Vojcek* (1836, fragment)
- 1910 objevil jeho hry **Max Reinhardt**

ROMANTICKÉ DRAMA V RAKOUSKU:

Franz Grillparzer (1791–1872)

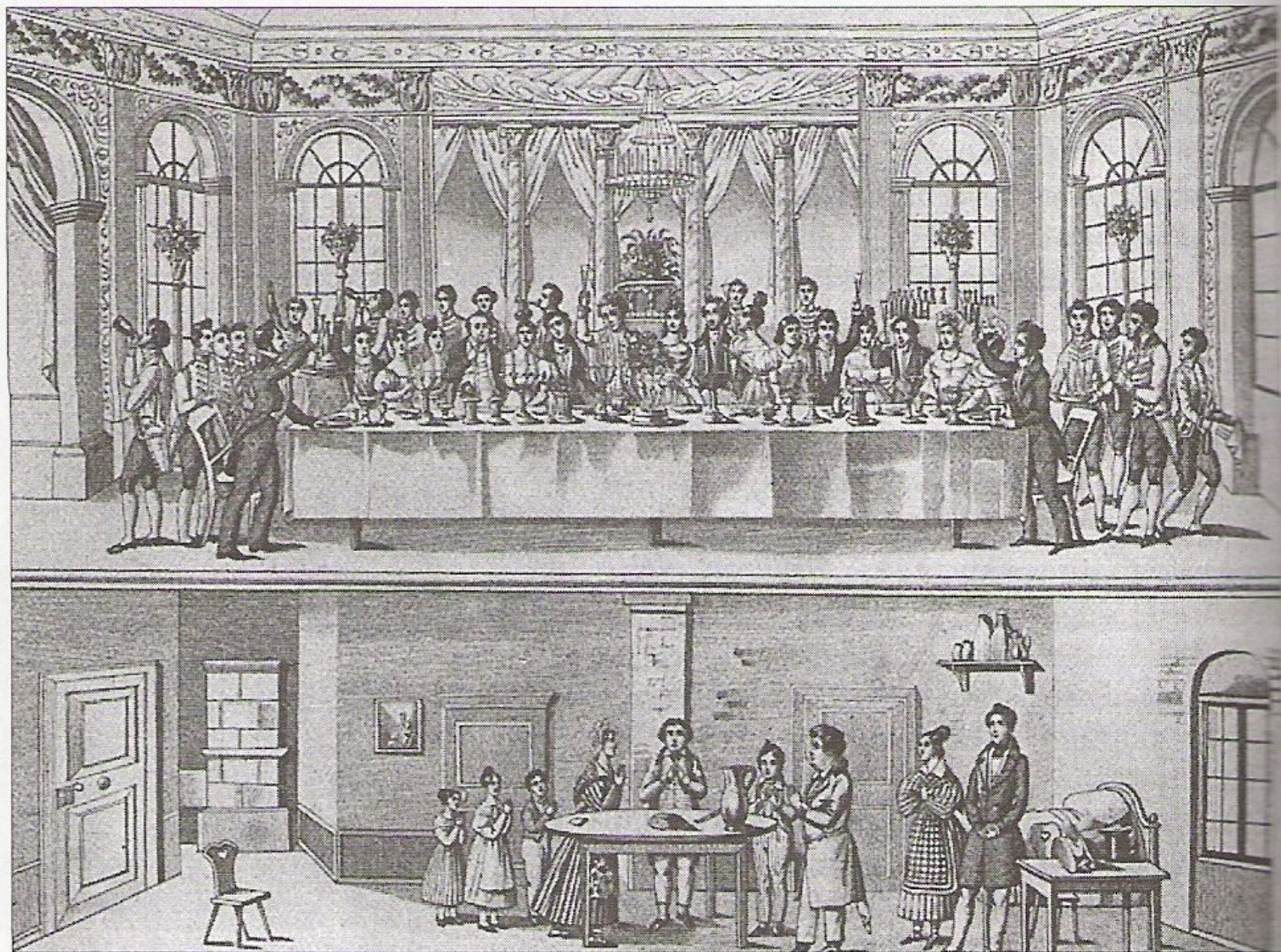
- 1. významný rakouský dramatik
- nový žánr: osudová tragedie – např. prvotina ***Pramáti*** (1817)
- potíže s cenzurou, r. 1838 kvůli zákazu jedné své hry zakázal svá dramata uvádět, přesto dál psal (hry uvedeny posmrtně)
- antické náměty:
 - ***Sapfó*** (1818)
 - ***Zlaté rouno*** (1821, trilogie)
- historické náměty:
 - ***Štěstí a pád krále Otokara*** (1824)
 - ***Židovka z Toleda*** (1837)
 - ***Libuše*** (1848)
- filozoficko-fantastické náměty:
 - ***Sen jako život*** (1834)

Johann Nepomuk Nestroy (1801–1862)

- komedie a hry pro lidovější publikum
- komediální herec a zpěvák (Divadlo na Vídeňce, kde působil téměř 30 let)
- autor komedií (zpočátku fantaskní, později satiričtěji laděné):
 - *Zlý duch Lumpacivagabundus* (1833)
 - *Dům čtyř letor* (1837)
- mnoho frašek – např.:
 - *Svoboda v Kocourkově*
 - *Sňatky na železnici aneb Vídeň, Vídeňské Nové Město, Brno*

Nestroyova fraška *V přízemí a prvním patře*, provedená simultánně na patrové scéně.
Rytina z Theaterzeitung

ROMANTICKÉ DRAMA VE FRANCII:

- malá divadla po dobytí Bastily porušovala licenční výsady velkých divadel
- 1791 zrušení monopolů – vznik mnoha nových souborů
 - 1791 – 1800 založeno v Paříži 50 souborů
 - vstřícnost dobovému vkusu (lidová zábava, vlastenectví)
- zrušena cenzura – příval svobody – pak vláda teroru a nové represe za postoje proti radikalizující se revoluci
- drama i nadále v klasicistním duchu
 - Napoleon vytvářel novou říši po vzoru antického Říma, jako ctitel antiky uctíval antické i klasicistní drama
 - od r. 1804 každoročně uděloval ceny za nejlepší původní tragédii a komedii uvedenou v Comédii-Française

Cesta k triumfu romantismu ve Francii:

- nový žánr **melodrama** (ne melodram!)
 - dojemný až sentimentální obsah, patetický styl, milostný námět, postavy černobíle koncipované, tématem je vítězství dobra nad zlem...
 - odklon od klasicistických předpisů otevřel cestu k romantismu: romantická dramata mnohdy později přebírala zápletky z melodramat
 - melodrama: 3 akty (romantické drama 5)
 - melodrama: happy-endy (romantické drama jen zřídka)
 - francouzská romantická dramata byla často pouze povznesenými melodramaty
- (pozn.: melodram – scénický útvar spojující herecký „přednes“ dramatického textu s hudebním doprovodem)

- impuls k romantismu: vydání spisu Madame de Stael *O Německu*

Madame de Stael (1766–1817)

- rozená Germaine Necker
- nepřítelkyně Napoleona – německý exil
 - seznámení s A. W. Schlegelem a jeho myšlenkami
- její spis ***O Německu***
 - nadšeně líčí ideje romantického hnutí
 - 1810 vyšel ve Francii, ihned zakázán
 - 1814 (pád Napoleona) nové vydání: hned rozebráno
 - díky publicitě vstoupily romantické ideje ve známost
 - propuká intenzivní společenská debata o přednostech klasicismu a romantismu

Madame de Staël

Stendhal (1783–1842)

- vl. jm. Henri-Marie Beyle
- 2 tvůrčí fáze: romantismus, kritický realismus
- v eseji ***Racine a Shakespeare*** (1825) dává přednost romantismu – Shakespearovy hry jsou podle něj vhodnější dramatické vzory než ty Racinovy
- prozaik a esejista
 - ***Červený a černý*** (román o životě ve Francii v roce 1830)

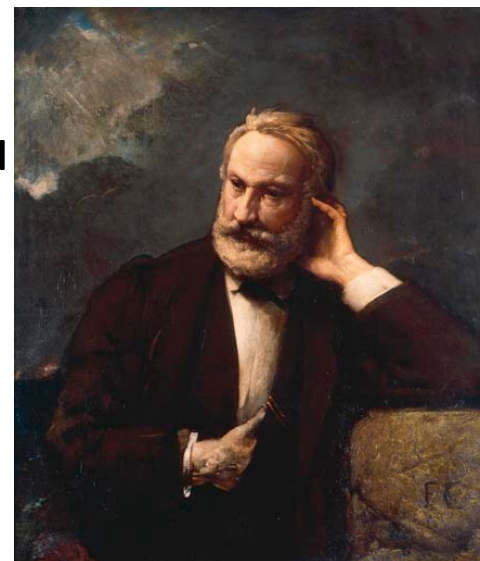
- koncem 20. let posílilo romantické tendence ve Francii několik divadelních událostí:
 - 1827: účinkování souboru anglických herců před nadšeným pařížským publikem s repertoárem Shakespearových her
 - ve Francii se stalo módní číst a inscenovat Shakespearovy hry
 - 1828: uvedení několika anglických romantických dramát v Paříži
 - na repertoáru **Comédie-Française** se od roku 1829 začaly objevovat první romantické hry: ***Jindřich III. a jeho dvůr*** (Alexandre Dumas starší) či úprava *Othella* pod názvem ***Benátský maur***
 - konzervativní publikum (příznivci klasicismu) doufalo, že následným odporem proti dramatu ***Hernani*** od V. Huga tento nový směr zastaví:

Victor Hugo (1802–1885)

- manifest romantismu: předmluva k jeho hře ***Cromwell*** (1827, česky 2006 v knižní edici časopisu Disk)
 - odmítnutí jednoty času i místa
 - odsouzení striktního dělení žánrů
 - upřednostňuje historické prostředí děje
 - umění má přesáhnout „klasickou“ idealizovanou přírodu tím, že bude vznešené (duchovno) a současně i groteskní (animálno, tělesno)
 - „*Postavy v ódách jsou olbřímí: Adam, Kain, Noe; postavy v eposech jsou veliké: Achilles, Atreus, Orestes; postavy dramát jsou lidské: Hamlet, Macbeth, Othello. Óda žije z ideálů, epos z velkoleposti, drama ze skutečnosti. Konečně tato trojice poezie prýští z trojího mocného pramene: z Bible, Homéra, ze Shakespeara.*“ (přel. Zdeněk Bartoš, Praha, nakladatelství KANT, 2006 – viz str. 49-50)

- diskuse o romantismu vrcholí roku **1830** při představeních Hugova dramatu ***Hernani***, v sázce byl budoucí vývoj divadla:
 - tzv. „**bitva o Hernaniho**“ (Comédie-Française)
 - několikadenní „bitva“ romantiků s tradicionalisty v hledišti premiéry a repríz inscenace podle Hugova dramatu *Hernani*
 - bouřlivé diskuse diváků, herce na jevišti nebylo skoro slyšet
- V. Hugo záměrně **porušil v *Hernanim* dosavadní pravidla**:
 - pozměnil formu alexandrinu
 - užil výrazy považované za nedůstojné pro tragédii
 - porušil jednotu času i místa
 - předvedl na jevišti násilí i smrt
 - časté změny nálad, humor mísí s vážností

- výsledek „bitvy o Hernaniho“? vítězství zastánců romantismu a triumf *Hernaniho*
 - začátek definitivní éry romantismu ve Francii
 - opětovné zrušení cenzury (1830)
 - pro autory zrušeno omezení dodržování žánrů
 - napsáno mnoho romantických dramát
- další významná dramata V. Huga:
 - *Král se baví* (1832) podle toho napsal Giuseppe Verdi svou operu Rigoletto
 - *Ruy Blas* (1838)
 - *Divadlo na svobodě* (*Théâtre en liberté*; 1886) posmrtně vydaný soubor her, které Hugo napsal během svého exilu (jednoaktovky s pohádkovými motivy *Mokrý les*, *Babička*, *Co jíst*, *Na okraji lesa* a dramata *Meč*, *Dva objevy de Galluse* a *Žebráci*)

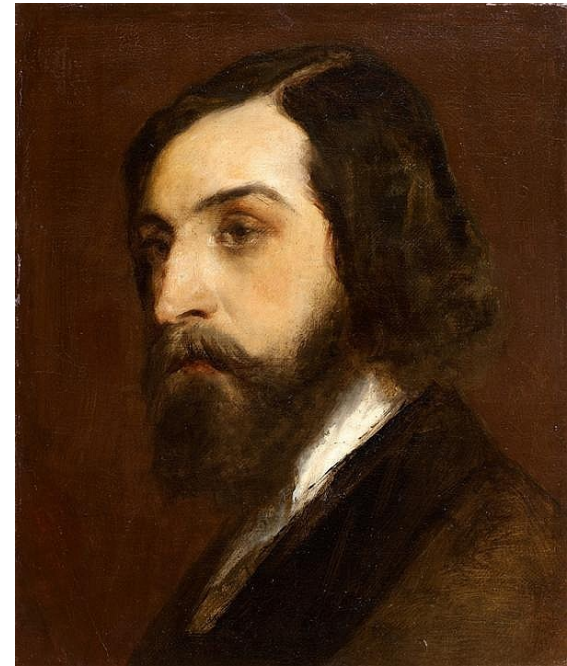
Alexandre Dumas starší (1802–1870)

- psal hry dvojího typu:
- historické podívané
 - *Jindřich III. a jeho dvůr* (1829)
 - vlastní dramatinace *Tři mušketýři*
- měšťanské drama
 - *Antony* (1831)
- oproti Hugovi měl větší cit pro dramatické situace, ale menší schopnost básnické invence

Alfred de Musset (1810–1857)

- z francouzských romantiků psal nejživotnější hry
 - jeho 1. hra *Benátská noc* (1830) v zájmu publika propadla
 - *Dveře mají být buď otevřené, nebo zavřené* (1845)
 - *S láskou nejsou žádné žerty / S láskou divno hrát* (1834)
 - historické drama *Lorenzaccio* (1834)
- soustředil se na vnitřní prožitky a city postav
- posedlost láskou
- volně zachází s jednotou místa i času
- konec buď tragický nebo šťastný
- jeho hry uváděny trvale od roku 1847, z repertoáru už nezmizely

Úpadek romantismu ve Francii:

- od 30. let 19. stol. našla romantická dramata ve Francii uplatnění v bulvárních divadlech
 - mísila se zde s melodramatem
 - po 10 letech se však zájem o romantické drama vyčerpал
- nezdar Hugova dramatu ***Purkrabí*** (1843) je pokládán za **konec éry romantismu** v Paříži
- romantismus pak krátce nahradilo tzv. „divadlo zdravého rozumu“
 - snaha najít kompromis mezi klasicismem a romantismem
- v 50. letech už zcela romantismus uvolnil cestu jinému uměleckému směru: **realismu**

Herectví francouzského romantismu:

Francois-Joseph Talma (1763–1826)

- nejproslulejší francouzský herec, mládí strávil v Anglii
- jeden z prvních studentů na École Royale Dramatique
 - škola otevřela r. 1786
- od 1787 člen Comédie-Française
 - vyvolával zde neustálé spory: s hereckým stylem souboru, s řešením kostýmů, s uměleckým programem...
- oblíbenec Napoleona
 - díky němu účinkoval před mnoha evropskými panovníky
- zavedl historický kostým
 - důraz na autenticitu kostýmu postav

Rachel (1821–1858)

- bouřlivácká herečka
- od 1838 angažmá v Comédie-Française
 - záhy hlavní herečka souboru, na kterou publikum chodilo
 - vyžadovala ohromný plat
 - klasický repertoár: hrála jen tragické role, na komické se nehodila – její síla byla v pohrdání, triumfu, vzteku...
 - přispěla k úpadku romantismu
 - četná turné (od 40. let napříč Evropou, 1855 i v USA)
 - od její éry byli herci uváděni na plakátech podle tzv. principu seniority

- z dobového tisku – záznam jejího výkonu v Racinově **Faidře**:
„Když vstoupila, chřadnoucí ohněm, který ji stravoval, jako by stála na pokraji hrobu, tvář bledou, paže a ruce vyzáblé, naplnil nás pohled na ni hrůzou. Ve 2. aktu, když se vyznávala ze své vášně, vynikala Rachel nadevše. V té horečné energii, s níž kreslila Faidřinu vášně, byl jemný náznak, že je to vášně chorobná, horoucí, avšak morbidní, neodolatelná a odporná. V té naléhavosti i v té odevzdanosti bylo cosi děsivého... Když odešla z jeviště, nervy se nám chvěly vzrušením téměř nesnesitelným...“

Romantické drama v Anglii:

- 1790 – 1815 důrazný postoj proti válčící napoleonské Francii
- vyčerpání po napoleonských válkách
 - nutnost sociálních a politických reforem
 - úspěšná snaha vyhnout se sociálním bouřím
- pozdější nástup průmyslové revoluce
 - zato během 19. stol. zajistila Anglii vůdčí světové postavení v průmyslu i obchodu (Anglie imperiální mocností)
- výrazný hospodářský rozvoj

- **Londýn** počátkem 19. stol.:
 - největší město na světě
 - 1800: jen **6 divadel**
 - roku 1843: počet obyvatel Londýna kolem 2.000.000
 - dělnická třída bohatne a začíná navštěvovat divadlo
 - zvýšen počet míst ve velkých divadlech (Covent Garden, Drury Lane aj.)
 - vznikají malá divadla (1. z nich už v 80. letech 18. stol., kdy licence ještě uděloval soud)
 - 1804: nová interpretace Licenčního zákona – malá divadla povolena bez licence
 - 1843: v oblasti Londýna už **41 divadel**
 - novinka: zavádění plynového osvětlení v divadlech

- dobový tisk – popis zavedení plynového osvětlení v londýnském divadle **Drury Lane** r. 1817:
 - *„Zavedení plynu, jasného a snadno kontrolovatelného, dalo scénickému osvětlení dosud neznámý potenciál. Plynová světla se zavádějí nejen v popředí jeviště, ale také porůznu po jeho stranách. Jejich efekt, když se v šeru najednou rozhoří, je, jako by náhle byl jasný den. A vskutku právě touto podobou s denním světlem předčí toto skvostné světlo všechna ostatní. Je stejně měkké, jako zářivé – je bílé, pravidelné a pronikavé. Pokud se jím bude manipulovat stejně dobře, jak jsme toho v pátek byli svědky, umožní divákovi vidět stejně jasně každý kout jeviště. Bude-li přední světlo mířit shora, jak je tomu u denního světla, místo zdola (a rádi bychom slyšeli, proč by tomu tak být nemohlo), bude efekt dokonalý.“*

- dělnické publikum si na básnická dramata romantiků moc nepotrpělo
 - kolem roku 1843 už byly dokonce i Shakespearovy hry pohromou pro divadelní pokladny...
- velká oficiální divadla směla uvádět veškeré žánry
- malá divadla
 - běžnou činohru nesměla uvádět
 - hledala v Licenčním zákoně mezery – rozvoj 2 nových žánrů:
 - 1) **burletta** – druh komické opery (nevyjasněná definice, např. lord komoří označil jako burlettu každé dílo s max. 3 dějstvími, z nichž každé mělo aspoň 5 písní)
 - 2) **melodrama** (max. 3 dějství a hudební doprovod), tudíž se činohry často uváděly jako „melodramata“ (např. *Othello* jen s několika akordy na klavír)

- potřeba reformy divadelního systému
- 1843: parlament zrušil Zákon o regulaci divadel
 - tím i privilegia pro velká oficiální divadla (platila od dob restaurace království v Anglii)
- každé licencované divadlo smělo uvádět díla jakéhokoli druhu
 - všechny uvedené hry však musely být povoleny lordem komořím – tato forma cenzury zůstala v platnosti až do roku 1968!
- většina anglických básníků z počátku 19. stol. psala také dramata
 - z nich jen málo bylo skutečně k uvedení
 - ještě méně jich mělo úspěch
 - šlo zejména o historické náměty v shakespearovském duchu

Percy Bysshe Shelley (1792–1822)

- snad nejlepší básník své doby
 - protivníky označován jako „bezbožný básník“
 - psal i eseje o vegetariánství
- jeho hry se dočkaly provedení až ke konci jeho života
 - ***Cenci*** (1819) tragédie
 - ***Odpoutaný Prométheus*** (1820) dramatická báseň

George Gordon Byron (1788–1824)

- nejúspěšnější romantický dramatik Anglie
- člen správní rady divadla Drury Lane
- autor mnoha her
 - hry s inscenačním potenciálem
 - za jeho života proveden pouze **Marino Faliero** (1821)
 - posmrtně jeho hry uvedeny všechny, vystupovali v nich přední herci své doby (např. Edmund Kean)
 - **Kain** (knižní drama)

Edmund Kean (1787–1833)

- vrcholný herec anglického romantismu
- proslul v záporných rolích her W. Shakespeara
 - např. Richard III.

Romantické drama v Rusku:

- Rusko od roku 1805 jedním z hlavních protivníků napoleonské Francie
 - za ruského tažení utrpěl Napoleon 1. vážnou porážku
- **Alexandr I.** (vládl 1801–1825)
 - plány na zrušení nevolnictví a další reformy neuskutečnil
 - organizovány revoluční skupiny a povstání
- 1825: nastupuje na trůn **Mikuláš I.** (vládl 1825–1855)
 - nespokojenost přerostla v otevřené povstání
 - revolta potlačena, zřízena tajná policie a tuhá cenzura
 - avšak celkem příznivá doba pro vývoj divadla i dramatu (až na cenzuru...)

Alexandr Sergejevič Gribojedov (1795–1829)

- ještě ne zcela typický představitel romantismu
- komedie ***Hoře z rozumu*** (1825)
 - jediná významná ruská klasicistní hra
 - plejáda charakterových typů reprezentuje moskevskou společnost
 - po dopsání hry v roce 1825 propuká povstání – kvůli utužení cenzury nesměla být hra uvedena
 - 1831 směla být vydána tiskem
 - v plné verzi provedena až 40 let po smrti autora: 1869
 - od té doby se pravidelně objevuje na ruském repertoáru

Alexandr Sergejevič Puškin (1799–1837)

- jako první prosazuje v Rusku romantismus na úkor klasicismu
- jeho ***Boris Godunov*** (1825) znamená vítězství ruského romantismu nad klasicismem
 - de facto 1. ruská hra na politické téma
 - cenzura zdržovala její vydání až do roku 1831 a provedení do roku 1870
- ***Mozart a Salieri*** – jednoaktovka

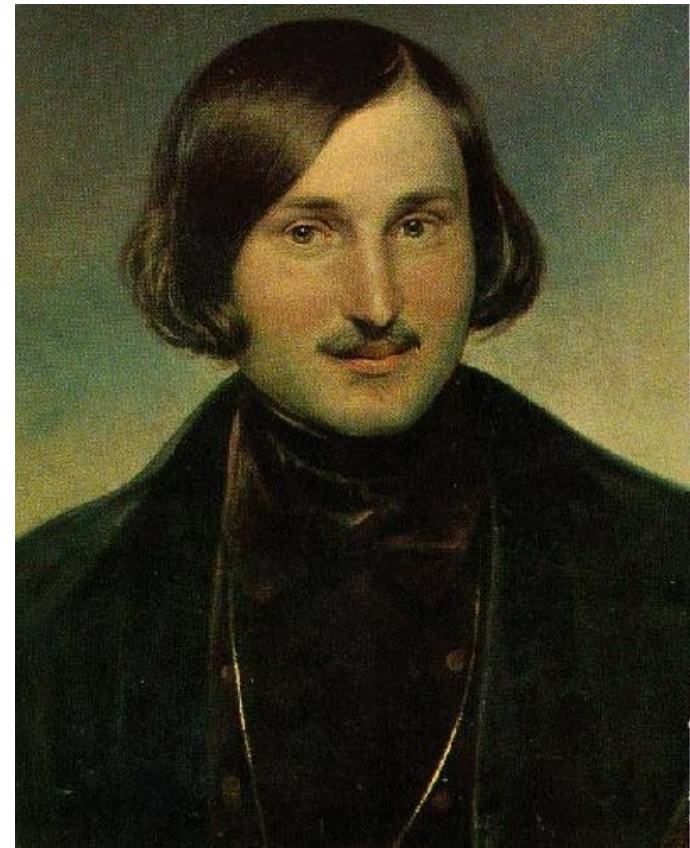

Michail Jurjevič Lermontov (1814–1841)

- ***Maškaráda*** (1835)
 - z cenzurních důvodů byla hra inscenována až roku 1852

Nikolaj Vasiljevič Gogol (1809–1852)

- pomezí romantismu a realismu
- především prozaik
- satirické komedie
- ***Revizor*** (1836)
 - hra osobně schválená carem
- ***Ženitba*** (1842)
- ***Hráči*** (1842)

Monopol státních carských divadel v Sankt Petěrburgu a Moskvě:

- Sankt Petěrburg měl 3 divadla:
 - Balšoj těatr (opera, balet)
 - Malyj těatr (činohra)
 - Michajlovskij (zahraniční repertoár)
- Moskva měla jen 2 divadla:
 - po vzoru Petrohradu bylo r. 1824 otevřeno stálé působiště pro činoherní divadlo: Malyj těatr (užívaný dosud)
 - r. 1825 pro operu a balet otevřen Balšoj těatr (r. 1853 vyhořel, r. 1856 jej nahradila dosavadní budova)
- zbytek Ruska závislý na kočovných souborech

Romantické drama v Polsku:

- koncem 18. stol. tzv. trojí dělení Polska
 - rozděleno mezi Prusko, Rakousko, Rusko
 - výrazně se to projevilo i v polské romantické dramatice, která tím z dnešního pohledu působí docela pateticky
- krvavě potlačené povstání z roku 1830 bylo impulsem k národnostně cílené tvorbě polských autorů
 - cenzura jejich díla nepovolovala uvádět (díla uvedena až o generaci později)

Adam Mickiewicz (1798–1855)

- ovlivněn ruským romantismem
 - vyhnán za politickou aktivitu do Ruska, kde se poznal s Puškinem (ovlivnění romantismem)
- drama ***Dziady***
 - starý litevský obřad, při němž byli uctíváni předkové
 - množství písní spjatých s tímto obřadem
 - Vrchlický to přeložil jako ***Tryzny***
 - Halas nechal originální název
- úkol divadla: zobrazovat zásadní konflikty dějin včetně těch aktuálních

Juliusz Słowacki (1809–1849)

- ovlivněn Shakespearem, polskou lidovou poezií, slovanskou mytologií
- ***Balladyna***
- ***Maria Stuartovna***

LITERATURA K TÉMATU:

- Černý, Václav: ***Soustavný přehled obecných dějin literatury naší vzdělanosti (4. díl). Pseudoklasicismus a preromantismus, romantismus, realismus*** [univerzitní přednášky] (Praha, 2009)
- Fischer, Ernst: ***Původ a podstata romantismu*** (Praha, 1966)
- Hrbata, Z., Procházka, M.: ***Romantismus a romantismy : pojmy, proudy, kontexty*** (Praha, 2005)
- Hugo, Victor: ***Předmluva ke Cromwellovi*** (Praha, 2006)
- Šamalík, Fr.: ***Německo humanistů a romantiků*** (Praha, 1991)

